

JÓZEF SZYMAŃSKI

OPIEKA DUSZPASTERSKA NAD POLAKAMI NA WĘGRZECH DO 1939 ROKU

Dzieje Polaków na Węgrzech znane są dotąd polskiemu czytelnikowi z opracowań m.in.: Maksymiliana Gumpłowicza¹, Czesława Rokickiego², Józefa Okołowicza³, Jana Reychmana⁴, Mieczysława Wieliczko⁵, Bożeny Gojawiczyńskiej⁶, Janusza Kuska⁷ TChr, Urszuli Kaczmarek⁸, Piotra Kraszewskiego⁹ i Wiesława T. Stefańczyka¹⁰. Natomiast zagadnienie opieki duszpasterskiej nad wychodźstwem polskim w tym kraju przybliżyli w swoich opracowaniach: Urszula Kaczmarek¹¹, Mieczysław Wieliczko¹², Janusz Zbudnie-

Ks. dr hab. JÓZEF SZYMAŃSKI, prof. AP – Instytut Historii Akademii Pomorskiej w Słupsku; e-mail: jozef.szymanski@apsl.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3799-200X>.

¹ *Polacy na Węgrzech. Studium etnograficzno-historyczne (Z teki pozgonnej)*, Lwów: Towarzystwo ludoznawcze 1903, s. 1-2. W opinii tegoż autora „Polskie osady na Węgrzech zostały już stwierdzone konskrypcjami urzędowymi z lat 1772 i 1787 a nawet konskrypcją z r. 1853”.

² O wychodźstwie polskim na Węgrzech, „Polski Przegląd Emigracyjny” 1912, nr 7, s. 281.

³ *Wychodźstwo i osadnictwo polskie przed wojną*, Warszawa: Nakł. Urzędu Emigracyjnego: Skł. gł. Księgarnia Gebethnera i Wolffa 1920, s. 351-354.

⁴ *Dzieje Polonii węgierskiej*, [w:] *Problemy Polonii zagranicznej*, t. 5, Warszawa: Interpress 1966-1967, s. 47-62.

⁵ *Polacy na Węgrzech*, Lublin: Polonijne Centrum Kulturalno-Oświatowe UMCS 1977.

⁶ *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej (do 1944 r.)*, „Acta Universitatis Lodzianis” Folia Historica 40(1991), s. 97-125.

⁷ *Polacy na Węgrzech w latach 1918-1939*, „Nasza Przeszłość” 81(1994), s. 259-277.

⁸ *Na węgierskiej ziemi. Rzecz o Polonii węgierskiej*, Poznań: Ars Nova 1999.

⁹ *Polacy na Węgrzech*, [w:] *Polonia w Europie*, red. E. Szydłowska-Cegłowa, Poznań: PAN 1992, s. 551-558.

¹⁰ *Mniejszość polska na Węgrzech. Stan i potrzeby badań*, „Konteksty Kultury” 10(2013), z. 4, s. 479-488.

¹¹ *Rola polskiego kościoła rzymskokatolickiego w życiu Polonii węgierskiej*, „Studia Polonijne” 10(1986), s. 287-295.

¹² *Ksiądz Wincenty Danek (1870-1945)*, „Studia Polonijne” 17(1996), s. 171-195; *Praca i publicystyka duszpasterzy wychodźstwa polskiego na Węgrzech w latach 1939-1944*, [w:] *Historia i archiwistyka. Studia z dziejów Polski, Polonii i archiwistyki. Księga dedykowana Księdzu dok-*

wek ZP¹³, ks. Maciej Józefowicz¹⁴, ks. Józef Szymański¹⁵, ks. Lesław Krzyżak¹⁶ i ks. Józef Wołczański¹⁷. Przy czym ks. Daniel Olszewski, opisując życie religijne polskich środowisk emigracyjnych, zauważył wśród wychodźstwa polskiego w monarchii austro-węgierskiej „Rażący brak polskiego duchowieństwa”¹⁸.

Polaków mieszkających na Węgrzech (do 1945 r.) B. Gojawczyńska zaszeregowała do czterech grup. Pierwszą stanowili osadnicy zamieszkujący zwarty obszar Górnych Węgier (Felvidek), którzy po zmianie granic, wprowadzonych na mocy Traktatu Trianońskiego (1920 r.) znaleźli się na terytorium Czechosłowacji. Drugą – uchodźcy polityczni (powstańcy z 1830 i 1863 r., uczestnicy walk 1848-1849 r., rewolucyoniści 1905 r. i in.), spośród których niewielu osiedliło się na stałe na Węgrzech, trzecią – emigracja zarobkowa z Galicji i czwartą – uchodźcy wojenni (w czasie I i II wojny światowej)¹⁹.

Impulsem do uaktywnienia się polskich emigrantów zamieszkujących na Węgrzech stała się setna rocznica pierwszego rozbioru Polski. Zostały wówczas przez Polaków podjęte starania o zgodę na założenie pisma „Dziennik Polski na Węgierskiej Ziemi” i o powołanie organizacji zrzeszającej rodaków mieszkających w Budapeszcie. W rzeczywistości trwające od 1872 r. starania o zgodę władz węgierskich na utworzenie polskiej organizacji zostały uwieńczone sukcesem. W marcu 1874 r. rozpoczęło swoją działalność Stowarzyszenie Bratniej Pomocy, którego celem było zjednoczenie przeby-

torowi Romanowi Nirowi, red. J. Farys i in., Gorzów Wlkp.: Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej poznańskiej AWF 2004, s. 261-278.

¹³ *Wkład paulinów dla Polonii na obczyźnie*, [w:] *Działalność męskich zgromadzeń zakonnych wśród Polonii*, red. ks. J. Bakalarz i in., Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1982, s. 226-231.

¹⁴ *Kościół polski w Budapeszcie „Małym Rapperswil”*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 65(1996), s. 427-441; *Kościół polski i jego duszpasterz – ks. Wincenty Danek w nowej sytuacji*, [w:] *Bogu – Ojczyźnie – Bliźniemu. Duchowni w życiu wychodźstwa polskiego na Węgrzech 1939-1945. Istenek – A Hazának – Felebarátainnak. Lelkészek a lengyel menekültek életében Magyarországon 1939-1945*, red. Krystyna Łubczyk, Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM 2005, s. 63-72.

¹⁵ *Węgry, Duszpasterstwo polonijne*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, red. E. Gigilewicz, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2014, kol. 412-413.

¹⁶ *Kanoniczna struktura polskiej parafii personalnej w Budapeszcie w świetle historii jej erygowania i działalności*, [w:] *Polska – Węgry drogą Wspólnoty Wyszehradzkiej*, pod red. ks. Jana Zimnego, Stalowa Wola–Kraków: Eikon Plus 2016, s. 38-52.

¹⁷ *Listy ks. Wincentego Danka do abp. Józefa Bilczewskiego z lat 1900-1919 (część I)*, „Studia Polonijne” 42(2021), s. 495-543.

¹⁸ *Życie religijne polskich środowisk emigracyjnych na przełomie XIX i XX wieku (Zarys problematyki badawczej)*, „Roczniki Humanistyczne” 34(1986), z. 2, s. 390.

¹⁹ B. GOJAWCZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 97.

wających w Budapeszcie Polaków dla niesienia sobie wzajemnej pomocy zarówno pod względem materialnym, jak i duchowym. W 1880 r. do Stowarzyszenia przyłączył się powstały wówczas Związek Polski, konsolidując przede wszystkim inteligencję, która w krótkim czasie uzyskała decydujący wpływ na dalszą działalność stowarzyszenia²⁰.

Podjęta w połowie lat 80. inicjatywa założenia polskiej szkoły i duszpasterstwa upadła na skutek śmierci ks. Karola Mikoszewskiego²¹. Duszpasterz

²⁰ Tamże, s. 103-105.

²¹ Uczestnik powstania styczniowego. Urodził się 18 stycznia 1832 r. w Warszawie. Syn Kazimierza i Teodory z d. Prokopowicz. Uczył się w Żurominie i Mławie. W 1849 r. podjął studia filozoficzno-teologiczne w Seminarium Duchownym w Warszawie. Po roku kontynuował je w Akademii Duchownej w Warszawie. Po ukończeniu teologii przez rok studiował prawo kanoniczne. Święcenia przyjął w 1855 r. Był prefektem w szkole powiatowej, a od 1857 r. wikariuszem w parafii św. Aleksandra w Warszawie. Brał udział w manifestacjach 1861 r. W maju 1862 r. został uwięziony w cytadeli. Podczas przygotowań do powstania założył i współredagował konspiracyjne pismo religijne „Głos Kapłana Polskiego”. W styczniu 1863 r. został skierowany do parafii w Żelaznej. Pozostał jednak w Warszawie, zabiegając o podporządkowanie duchowieństwa naczelnym władzom obozu czerwonych. Na zjeździe duszpasterzy diecezji lubelskiej w Biskupicach (28 listopada 1862 r.) reprezentował Centralny Komitet Narodowy. W związku z jego reorganizacją wszedł do kierownictwa ruchu popowstaniowego jako naczelnik sekcji duchownej do propagandy wśród ludu. Wszedł także w skład Tymczasowego Rządu Narodowego. Po nieudanej akcji zdobycia Płocka udał się do obozu M. Langiewicza w Górach Świętokrzyskich. Następnie powrócił do Warszawy, przebywał też na Kujawach. W listopadzie 1863 r. otrzymał polecenie Rządu Narodowego wyjazdu za granicę celem skontaktowania się z agentem dyplomatycznym Stolicy Apostolskiej. Wyjechał do Belgii, później do Paryża, gdzie w grudniu 1863 r. wszedł w skład Komisji Zarządzającej Menażami dla Nowo Przybyłych Braci Wychodźców Polskich. Aby zainteresować losem polskich wychodźców koła kościelne Europy, w połowie 1864 r. założył w Paryżu Towarzystwo Bratniej Pomocy Kapłanów Polskich. W latach 1864-1865 wydawał w Bendlikonie (Szwajcaria) wspólnie z M. Gralewskim pismo pt. „Braterstwo”. W styczniu 1865 r. został wydalony z Francji. Wyjechał do Hiszpanii i Portugalii, odwiedził Brazylię, Argentynę, Urugwaj, Peru, Chile wszędzie kontaktując się z hierarchią kościelną, władzami oraz przywódcami liberalnych ugrupowań politycznych. Odwiedził też USA. W 1868 r. przebywał w Paryżu, usunięty przeniósł się do Belgii, w tym samym roku przybył do Rzymu, ale został usunięty przez władze kościelne. W 1869 r. znalazł się w Szwajcarii. Wziął udział w Kongresie Ligi Pokoju i Wolności w Lozannie. Na obchodzie rocznicy powstania styczniowego (22 stycznia 1872 r.) zaprezentował myśl pogodzenia Polski z Rosją. Uzyskał zezwolenie władz carskich na powrót do kraju, ale przy przekraczaniu granicy (12 lipca 1879 r.) został aresztowany (8 miesięcy w cytadeli) i zesłany do Ostroroga (gub. Woroneska). W 1885 r. został zwolniony z zesłania i w styczniu 1886 r. przybył do Krakowa, skąd zmuszony przez policję do opuszczenia miasta 22 marca 1886 r. udał się na Węgry i podjął posługę duszpasterską wśród Polaków w Budapeszcie. Tam zmarł 3 października 1886 r. J. PITOŃ CM, *Księża polscy w Brazylii 1848-1984*, [w:] *Zmagania polonijne w Brazylii*, t. 4. *Owocująca przeszłość*, red. Tadeusz Dworecki SVD, Warszawa: ATK 1987, s. 108-109; *Wspomnienia z niedawnej przeszłości przez ks. Adama Słotwińskiego, pijara zebrane Wielce Czcigodnemu, Ojczyźnie zasłużonemu Mężowi Wnemu Panu Stefanowi Buszczyńskiemu poświęcone, Część pierwsza (1860-1871)*, Kraków: nakładem autora 1892, s. 147-152; R. BENDER,

ten przybył do Budapesztu w 1886 r., aby za zgodą prymasa Węgier abpa Jánoša Simora podjąć obowiązki duszpasterskie przy kościele akademickim oraz kierować szkołą, w której oprócz nauki języka polskiego i religii wykładana miała być historia i geografia Polski²². Stowarzyszeniu Polaków nie udało się wówczas swoim oddziaływaniem objąć całej społeczności polonijnej Budapesztu, a szczególnie nowo przybywających z Galicji robotników, którzy z czasem zaczęli tworzyć własne formy organizacyjne. Niemniej, pomimo nieufności władz węgierskich wobec Polaków, reaktywowano w 1920 r. Stowarzyszenie katolicko-narodowe, „Ranną Jutrzenkę” i „Przyjaźń”. W 1926 r. powołano Stowarzyszenie Polaków na Węgrzech o zasięgu ogólnokrajowym, które było kontynuatorem tradycji wspomnianego Stowarzyszenia Bratniej Pomocy, działającego od 1874 r. do wybuchu I wojny światowej. Stowarzyszenie prowadziło bibliotekę dzieł polskich oraz akcję odczytową poświęconą historii i kulturze polskiej, reprezentowało Polonię węgierską na światowych kongresach polonijnych w Warszawie. Zdecydowaną większość Polonii stanowili robotnicy pracujący w fabrykach i w budownictwie, głównie przy produkcji cegieł²³.

W drugiej połowie XIX w. na Węgrzech rozwijał się przemysł, prowadzono intensywną produkcję rolną. Rozwijająca się gospodarka węgierska stwarzała chłonny rynek pracy²⁴. Ów gwałtowny rozwój gospodarki kapitalistycznej pod koniec lat 70. XIX w. zaczął przyciągać biedotę galicyjską do Budapesztu i innych ośrodków przemysłowych. „Z nastaniem wiosny chłopci ruszali na Spisz, Orawę i w głąb Węgier do pracy przy żniwach (na kośbę), zbieranie tytoniu («na tabak»), winobranie, ścinanie kukurydzy («na szyzki») i kopanie ziemniaków”²⁵. Na istnienie na Węgrzech „przeszło 100 tysięcy ludu naszego, pośród którego nawet ani razu nie zamigotało światło gazety polskiej, wydawnictwa polskiego lub jakiej bądź myśli polskiej”, zwracał uwagę w 1893 r. Wiktor Ungar²⁶.

Zapewne z myślą o tych rodakach w 1897 r. księży diecezji tarnowskiej, dekanatu łąckiego wystąpili z propozycją, zorganizowania na Śląsku Cie-

Ksiądz Karol Mikoszewski (X. Syxtus) 1822-1886, członek Rządu Tymczasowego Narodowego 1863, emigrant, zesłaniec, Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych 1982.

²² M. WIELICZKO, *Ksiądz Wincenty Danek*, s. 175; B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 106.

²³ B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 107, 118.

²⁴ S. PIECH, ks., *Emigracja z diecezji tarnowskiej w świetle ankiet Konsystorza z lat 1907 i 1910*, „Nasza Przeszłość” 55(1981), s. 181-184.

²⁵ Cyt. za: B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 109.

²⁶ *Polacy na Węgrzech*, „Przegląd Emigracyjny” 1893, nr 2, s. 13-16.

szyńskim i Węgrzech rekolekcji ludowych dla emigrantów pochodzących z górskich terenów ich diecezji. Do realizacji tych zamierzeń włączył się biskup przemyski Łukasz Sołecki, ponieważ duchowieństwo parafialne tamtejszej diecezji również domagało się zorganizowania doraźnej posługi sakramentalnej wśród Polonii węgierskiej. Księża dekanatu jasielskiego wnieśli nawet 24 lutego 1898 r. zbiorową prośbę do Konsystorza Biskupiego w Przemysłu o wysłanie na czas spowiedzi wielkanocnej do Budapesztu i Miskolca odpowiedniego kapłana rozumiejącego także po węgiersku, aby wyspowiadał zatrudnianych w tamtejszych fabrykach robotników polskich z Podkarpacia. Za każdym razem powyższe wyzwania duszpasterskie podejmowali delegowani do nich ojcowie jezuici²⁷.

Polacy podejmowali pracę w garbarniach, w cementowniach, młynach, na licznych budowach w mieście i przy regulacji Dunaju. Spotkać ich można było także w warsztatach rzemieślniczych i bardzo rzadko – w służbie domowej²⁸. O skali tego zjawiska informował na swoich łamach „Kurjer Lwowski”:

[...] coraz szersze kręgi zatacza emigracja do Węgier²⁹. Są dwa rodzaje tej emigracji: jedna w czasie żniw, gdzie nasi włościanie pracują na gościńcach za Żmigrodem i Duklą, ciągnącym już to z rodzinami, już to bez rodzin, wozami lub pieszo; jedni na plecach niosą bieliznę, odzienie, trochę żywności, inni na taczkach wiozą, ciągną grupami wesoło, gwarno, z pieśnią na ustach, pewni, że ich czeka zarobek. Nie zawodzi ich nadzieja, gdyż lata nieurodzaju minęły, i dobrze mogą zarobić. [...] Emigranci pracują w młynach, gorzelniach, browarach itp. Jeżdżą do Budapesztu lub Miskolca. W Miskolcu tworzą już całe kolonje, jest ich około 600 ludzi. Trzymają się razem, wspólnie mieszkają, po kilku w jednym pokoju pośredniczą w wyszukiwaniu pracy. Jeden emigrant pociąga za sobą kilkunastu „swojaków”. Niski koszt utrzymania pozwala im zaoszczędzić połowę miesięcznego wynagrodzenia³⁰.

²⁷ S. PIECH, ks., *Akcje duszpasterskie księży diecezji tarnowskiej wśród polskiego wychodźstwa sezonowego za granicą (1904-1913)*, „Studia Polonijne” 9(1985), s. 84-86; J. SZYMAŃSKI, ks., *Kościół katolicki w trosce o emigrację z ziem polskich na przełomie XIX i XX w.*, „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” 2016, nr 4, s. 111.

²⁸ B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 112.

²⁹ Cytaty z zachowaniem oryginalnego stylu, składni i ortografii.

³⁰ *Listy z kraju – Jasło (Emigracja do Węgier)*, „Kurjer Lwowski”, nr 275, 4 października 1898, s. 3. „Włościanin Jan Śmietana z Czeluśnicy wyjechał przed 3 laty do Miskolca i znalazł zajęcie w cegielni. Ponieważ poprzednio pracował w cegielniach w kraju, przeto wkrótce podniesiono mu płacę na 45 zł. miesięcznie. W przeciągu 3 lat zarobił tyle, że kupił już morgę pola w Czeluśnicy. 100 guldenów przysłał na schowanie w kasie, a drugie 100 porożyczył”. Por. *Emigracja włościan*, „Kurjer Lwowski”, 11 kwietnia 1899, nr 100, s. 3; *Emigracja włościan*, „Kurjer Lwowski”, nr 128, 9 maja 1899, s. 4.

Podobnymi wrażeniami i doświadczeniami dzielił się na łamach „Missyi Katolickich” jeden z kolonistów polskich tam już osiadłych:

W naszej kolonii osiedliło się przeszło 60 rodzin polskich, pochodzących przeważnie z okolic Przemyśla, Jarosławia, Brzozowa; dotychczas nie ma tu żadnej szkoły, choć rząd węgierski dał już pozwolenie na założenie takowej (polsko-madziarskiej), i z tego powodu dzieci wpadają w pewien rodzaj zdziczenia. Do czego to się przyczynia, że nie znalazł się nikt do tego czasu, co by chciał prywatnie udzielić lekcji choćby tylko czytania. Za kościół służy nam piętrowy spichlerz, darowany przez rząd. Nasza kolonia należy do parafii Gorgoni, której ksiądz proboszcz wprawdzie troszkę rozumie po polsku, lecz rozmówić się w tym języku nie potrafi. I tak, gdy kto chce się z nim porozumieć, musi znać język niemiecki, madziarski lub łaciński. Wójta jeszcze nie mamy³¹.

Skala migracji na Węgrzech, zarówno stałej, jak i sezonowej, jest trudna do ustalenia. Według badań M. Wieliczko,

[...] ilu mieszkańców Budapesztu było Polakami, nie można ustalić, bowiem w statystyce po 1880 roku zlikwidowano określenie Polak (Lengyel), pozostawiając Słowianin (Tót, co oznacza także Słowaka). Stąd w rozważaniach badawczych „problem” Polaków pojawia się sporadycznie³².

Z kolei, według A. Pilcha, przed I wojną światową robotników polskich mieszkających w tym kraju szacowano na 100 000³³. Największe poza Budapesztem skupiska Polaków znajdowały się w ośrodkach przemysłu górniczego i hutniczego w Tata, Tatabánya, Salgótarján, Rudabánya, Bánhida, Tokod, Dorog, Rimaszombat i Miskolcu³⁴.

Wspólnota polska w Budapeszcie dysponowała wówczas kilkoma stowarzyszeniami społeczno-kulturalnymi i zawodowymi, które miały charakter katolicko-narodowy i prowadziły działalność głównie samokształceniową i samopomocową, kultywując tradycje narodowe, zachowania „przywiezionej z kraju polskości”³⁵. Polacy nie posiadali jednak ani świątyni, ani też

³¹ *Węgry – Polska kolonia w Nitz Vagos*, „Missye Katolickie” 2(1899), s. 53.

³² M. WIELICZKO, *Kőbánya; chłopska, robotnicza, polska dzielnica Budapesztu na przełomie XIX-XX wieku*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia” 54-55(1999-2000), s. 319.

³³ A. PILCH, *Trendy migracji zarobkowej ludności Galicji w XIX i XX w. (do 1918 r.)*, [w:] *Mechanizmy polskiej migracji zarobkowej*, red. Celina Bobińska, Warszawa: Książka i Wiedza 1976, s. 68.

³⁴ B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 111.

³⁵ M. WIELICZKO, *Statuta Stowarzyszenia Polaków zamieszkałych w Budapeszcie pod nazwą*

własnego duszpasterza. Dopiero od 1897 r., w dziesiątej dzielnicy Kőbánya, dla robotników polskich rozpoczęto odprawianie w niedziele i święta mszy św. Miejszem skupiającym Polaków była kapliczka na placu Kápolna ufundowana przez włoską rodzinę Contich, obsługiwana m.in. przez sporadycznie przybywających na „misje” polskich duchownych³⁶. Tymczasowe duszpasterstwo przy kapliczce z upoważnienia węgierskich władz kościelnych prowadził ks. Karol Benedikovics³⁷, później ks. Wincenty Hawliczka – Słowak³⁸. W 1892 r. na ogólną liczbę 2586 stałych mieszkańców polskiego pochodzenia w Budapeszcie, 204 posiadało obywatelstwo węgierskie³⁹. Tak więc, jak konstatawał S. Ostałowski: „Cała praca społeczna, kulturalno-oświatowa, nawet życie towarzyskie koncentrowało się z początku przy skromnej kapliczce polskiej”⁴⁰.

Zmiany w organizacji polskiego ośrodka duszpasterskiego przyniosła w 1905 r. wizyta w stolicy Węgier abp. Józefa Bilczewskiego, metropolity Lwowa. Wówczas zrodziła się idea zorganizowania tam duszpasterstwa polonijnego pod kierunkiem kapłana z archidiecezji lwowskiej znającego język węgierski. Podjęte zobowiązania wobec władz kościelnych w Budapeszcie obligowały abpa Bilczewskiego do kolejnej wizyty w stolicy Węgier i sformalizowania ustaleń⁴¹. W następstwie podjętych działań, latem 1908 r. wyjechał do Budapesztu z misją duszpasterską wśród tamtejszej Polonii⁴² ks. Wincenty Danek⁴³. Wcześniej, w pierwszej połowie czerwca 1908 r. przebywał on tam czasowo w celu rozeznania potrzeb pastoralnych oraz nawiązania kontaktu z miejscowymi duszpasterzami⁴⁴. We wrześniu tegoż roku już na stałe podjął on posługę duszpasterską w X dzielnicy Budapesztu Kőbánya,

„Stowarzyszenie Bratniej Pomocy” (*A Pestudán lakó Lengyelek Testvér-segélyző Egyletének Alapszabályai*, Budapest 1874), „Rocznik Polonijny” 1984/85, nr 5-6, s. 277-286; TENŻE, *Ksiądz Wincenty Danek*, s. 173-175; B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 114-115.

³⁶ M. JÓZEFOWICZ, ks., *Kościół polski w Budapeszcie „Małym Rapperswil”*, s. 428; M. WIELICZKO, *Ksiądz Wincenty Danek*, s. 175.

³⁷ M. JÓZEFOWICZ, ks., *Kościół polski w Budapeszcie „Małym Rapperswil”*, s. 428.

³⁸ L. KRZYŻAK, ks., *Kanoniczna struktura polskiej parafii personalnej w Budapeszcie*, s. 45.

³⁹ B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 111.

⁴⁰ *Polacy na Węgrzech*, „Polacy Zagranicą” 1(1933), s. 22-24.

⁴¹ M. JÓZEFOWICZ, ks., *Kościół polski w Budapeszcie „Małym Rapperswil”*, s. 428.

⁴² J. WOŁCZAŃSKI, ks., *Listy ks. Wincentego Danki do abp. Józefa Bilczewskiego*, s. 495-543.

⁴³ Urodził się 14 listopada 1870 r. w Stryju. Święcenia kapłańskie przyjął w 1901 r. Wikariusz [w:] Oleszycach k. Lubaczowa; od 1905 w Opryłowcach k. Zbaraża; w Berezowscy Wielkiej k. Tarnopola. Od czerwca 1908 r. podjął pracę duszpasterską w Budapeszcie. Zmarł tamże 27 kwietnia 1945 r. J. SZYMAŃSKI, ks., *Duszpasterze Polonii i Polaków za granicą. Słownik biograficzny* t. 2, Lublin: Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna 2011, s. 45-46.

⁴⁴ J. WOŁCZAŃSKI, ks., *Listy ks. Wincentego Danki do abp. Józefa Bilczewskiego*, s. 501, 505.

pod adresem Kelemen u. 32⁴⁵. Podjęcie tegoż zadania nowemu duszpaste-rzowi ułatwiała znajomość języka węgierskiego, wykształcenie prawnicze oraz doświadczenie pastoralne. Szybko więc, mimo nieznajomości lokalnego środowiska czy tamtejszych uwarunkowań państwowo-kościelnych nawiązał niezbędną współpracę. Od razu też przystąpił do organizowania budowy świątyni, wokół której miało koncentrować się i funkcjonować życie religij-ne Polaków. Z radością informował metropolitę lwowskiego o przyjęciu, jakie zgotowali mu polscy robotnicy po przyjeździe do Budapesztu⁴⁶. Dzielił się swymi doświadczeniami z pracy duszpasterskiej, z asystowania przy za-wieraniu przez żyjących dotąd w konkubinacie rodaków związków małżeń-skich, częstych i licznych spowiedzi, wyszukiwania w fabrykach i kopalniach zatrudnionych tam Polaków z zachętą do uczestnictwa w życiu religijno-społecznym polskiej społeczności⁴⁷. Polskie skupiska znacznie mniejsze niż Kőbánya znajdowały się w sześciu dzielnicach Budapesztu⁴⁸.

Zabiegając o pozyskanie placu pod budowę świątyni, w czerwcu 1908 r. ks. Danek poprosił abp. Bilczewskiego o pismo do burmistrza Pesztu dr. Istvána Bárczy, aby ten przekazał plac na rzecz polskiej wspólnoty⁴⁹. Dwa lata później informował lwowskiego hierarchę o pozytywnych skutkach jego interwencji u burmistrza⁵⁰. W roku 1909 r. sugerował swemu przełożonemu skierowanie adresu do cesarza Franciszka Józefa celem uzyskania akceptacji dla planowanej inwestycji⁵¹. Wiosną tego roku wniósł też do węgierskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych petycję o zatwierdzenie statutu Zwią-zku Budowy Kościoła, co nastąpiło cztery lata później, 11 czerwca 1913 r.⁵² W 1910 r. duszpasterstwo polskie otrzymało oficjalny tytuł: Polski Urząd Kuratorski⁵³. Doraźnie powołano także wiele instytucji społecznych dla rea-lizacji określonych przedsięwzięć, wspomniany Komitet Budowy Kościoła, Stowarzyszenie Budowy „Domu Ubogich”, później stowarzyszenie „Schro-nisko”. Przy kościele na Kőbánya działało Stowarzyszenie Katolickie Młod-zieży Żeńskiej i „Stół Polski” pw. św. Stanisława Kostki⁵⁴. Praktycznie ks. Danek wykorzystywał każdą okazję, aby poprzez wpływ metropolity

⁴⁵ Tamże, s. 501, 508.

⁴⁶ Tamże, s. 508-510.

⁴⁷ Tamże, s. 505-508.

⁴⁸ M. WIELICZKO, *Ksiądz Wincenty Danek*, s. 177.

⁴⁹ J. WOŁCZAŃSKI, ks., *Listy ks. Wincentego Danka do abp. Józefa Bilczewskiego*, s. 502, 508.

⁵⁰ Tamże, s. 537.

⁵¹ Tamże, s. 502, 514.

⁵² Tamże, s. 514; M. WIELICZKO, *Misja ks. Wincentego Danka*, s. 33.

⁵³ M. JÓZEFOWICZ, ks., *Kościół polski w Budapeszcie „Małym Rapperswil”*, s. 429.

⁵⁴ B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 117.

w sferach rządowych, kościelnych i arystokratycznych monarchii austro-węgierskiej zdobyć protektorów i środki do realizacji zamierzonych inwestycji⁵⁵.

Sam też w imieniu Komitetu Budowy Kościoła w sierpniu 1910 r. na łamach „Dziennika Chicagoskiego” wystosował do rodaków w Ameryce odezwę z prośbą o wsparcie:

Jest rzeczą powszechnie wiadomą, że w Budapeszcie przebywa około 15 tysięcy Polaków. Przeważnie sami to robotnicy, co z pracy rąk żyją. W środowisku wielkomiejskiego zepsucia wiele złych przyczyn wpływa ujemnie na naszych Rodaków, niezmiernie szkody im grożą. Widząc to J. E. ks. Arcybiskup Bilczewski tyle sprawił, że rząd węgierski pozwolił na utworzenie stacyi duszpasterskiej dla Polaków zamieszkałych w Budapeszcie. Cóż, kiedy kościółek, który przed 10 laty odstąpiono Polakom w dziesiątej dzielnicy Budapesztu, grozi ruiną i ma być zburzony. A kościół ten miałby chronić Polaków nie tylko od fali zepsucia, ale także od zapomnienia mowy ojczyznej i od wynarodowienia. Wzniesić więc kościół dla Polaków w Budapeszcie, to najważniejsze nasze zadanie. Sami jednak o własnych siłach dzieła tego nie dokonamy. Dlatego – kiedy myśli tej użyliście opieki i wsparcia protektorowie nasi J. E. ks. Kardynał Vaszary, prymas Węgier i J. E. ks. Arcybiskup Bilczewski, Metropolita lwowski, – zwracamy się do społeczeństwa polskiego z prośbą o łaskawą ofiarę na budowę kościoła dla Polaków w Budapeszcie pod wezwaniem i ku czci Matki Bożej Nieust. Pomocy i bł. Kingi Patronki polskiej i węgierskiej. Wszak to bracia Wasi, Rodacy! Twarde warunki bytu i bieda z Ojczyzny ich wyгнаły zmuszając, by jako tułacze na obcej ziemi szukali pracy i chleba. Niechże nie giną i nie marnieją dla Ojczyzny i świętej naszej wiary.

Pod powyższą odezwą podpisali się członkowie Komitetu Budowy Kościoła⁵⁶. Dnia 11 czerwca 1913 r. decyzją magistratu Budapesztu Stowarzyszenie otrzymało za darmo działkę pod budowę świątyni, a 2 lata później poświęcił ją bp Władysław Bandurski ze Lwowa⁵⁷. Latem 1914 r., przed wybuchem I woj-

⁵⁵ J. WOŁCZAŃSKI, ks., *Listy ks. Wincentego Danki do abp. Józefa Bilczewskiego*, s. 523-525, 530-533.

⁵⁶ *Od Polaków w Peszcie. Odezwa*, „Dziennik Chicagoski” nr 197, 25 sierpnia 1910, s. 2. „Ofiary uprasza się nadsyłać załączonym przekazem pocztowym, albo pod adresem: Komitet budowy kościoła polskiego w Budapeszcie IV., Szervitater 4. Za komitet: Dr. St. Głabiński, prezes Koła Polskiego we Wiedniu. – Marya Ludwika z hr. Przeddzieckich hr. Szapary. – Dr. Stefan Barczy, burmistrz Budapesztu. – Rady dworu: Prof. dr. Wicherkiewicz i prof. dr. Rydygier. – Zygmunt Czartoryski (skarbnik) Budapeszt, IV, Szervitater 4. – Ks. Wincenty Danek, kapelan dla Polaków w Budapeszcie, X., Kelemen – n. 32. – Stefan Drydowicz. – Józef Ostafin”.

⁵⁷ M. JÓZEFOWICZ, ks., *Kościół polski w Budapeszcie „Małym Rapperswil”*, s. 429; M. WIELICZKO, *Köbánya; chłopska, robotnicza, polska dzielnica Budapesztu na przełomie XIX-XX wieku*, s. 324.

ny światowej, ks. Danek oczekiwał planów kościoła zamówionych u architekta i profesora Politechniki Lwowskiej Adolfa Szyszko-Bohusza⁵⁸. W realizacji zamiarów przeszkodziły działania wojenne, brak środków finansowych oraz dewaluacja zebranych dotąd funduszy⁵⁹. Koszty budowy były bardzo wysokie, przerastały możliwości finansowe Polonii, nie wystarczył także kredyt w wysokości 40 000 pengő przyznany przez władze miasta. Ksiądz zwrócił się ponownie o pomoc do rodaków w kraju⁶⁰ i w Ameryce. Dzięki pomocy konsula Leona Macha, w 1923 r. duszpasterz polski wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie prawie przez rok prowadził kwestę na rzecz budowy kościoła i schroniska⁶¹. Zebrane 15 000 dolarów pozwoliły 23 sierpnia 1925 r. rozpocząć budowę kościoła. Kamień węgielny w październiku 1925 r. poświęcił bp Brzyer István, zaś poświęcenia kościoła dokonał 14 grudnia 1926 r. nuncjusz papieski mons. Cesary Orsenigo⁶². Konsekracji świątyni dokonał natomiast Prymas Polski kard. August Hlond 17 sierpnia 1930 r. Obok kościoła polskiego pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy przy Ohegy utca 11 wybudowano schronisko dla starców, w którym urządzono obszerną świetlicę, gdzie odbywały się uroczystości związane z obchodami świąt narodowych i kościelnych. Tam też znalazły siedzibę polskie organizacje społeczne, drużyny harcerskie, szkoła, liczne kursy, zespoły artystyczne, biblioteki i czytelnie, i niewielki klasztor, w którym w 1933 r. zamieszkały siostry elżbietanki, wychowawczynie w przedszkolu, nauczycielki, opiekunki chorych⁶³. Między kościołem i schroniskiem zbudowano skromną plebanię⁶⁴.

Od samego początku, obejmując posługę duszpasterską w stolicy Węgier, ks. Danek poszukiwał współpracowników wśród duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego – kapłanów chętnych do pracy wśród węgierskiej Polo-

⁵⁸ M. WIELICZKO, *Misja ks. Wincentego Danka*, s. 34. Ostatecznie autorem projektu był węgierski architekt Aladár Arkay.

⁵⁹ M. JÓZEFOWICZ, ks., *Kościół polski w Budapeszcie „Małym Rapperswil”*, s. 430.

⁶⁰ J. WOŁCZAŃSKI, ks., *Listy ks. Wincentego Danka do abp. Józefa Bilczewskiego*, s. 520.

⁶¹ M. WIELICZKO, *Ksiądz Wincenty Danek*, s. 179; M. JÓZEFOWICZ, ks., *Kościół polski w Budapeszcie „Małym Rapperswil”*, s. 430.

⁶² U. KACZMAREK, *Rola polskiego kościoła rzymskokatolickiego w życiu Polonii węgierskiej*, s. 288; B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 118; M. WIELICZKO, *Misja ks. Wincentego Danka*, s. 34; TENŻE, *Ksiądz Wincenty Danek*, s. 179; M. JÓZEFOWICZ, *Ks. kan. Wincenty Danek*, s. 14-18; http://parafiabudapeszt.pl/QV38_LR.pdf [dostęp: 10.01.2022].

⁶³ M. WIELICZKO, *Kőbánya; chłopska, robotnicza, polska dzielnica Budapesztu na przełomie XIX-XX wieku*, s. 324.

⁶⁴ B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 119; J. KUSEK, *Polacy na Węgrzech w latach 1918-1939*, s. 273; M. WIELICZKO, *Kőbánya; chłopska, robotnicza, polska dzielnica Budapesztu na przełomie XIX-XX wieku*, s. 324.

ni⁶⁵. Pojęcie służby bożej traktował szeroko, prowadząc nie tylko działalność religijną, ale również społeczno-kulturalną i charytatywną. Podejmujący na Węgrzech posługę duszpasterską kapłani z różnych zakonów i zgromadzeń zakonnych angażowali się również z misją ewangelizacyjną wśród rodaków. W 1913 r. przybyli na Węgry salezjanie. W maleńkiej osadzie Péliföldszentkereszt rozpoczęli pracę z dziećmi i młodzieżą⁶⁶. Pierwszym przełożonym salezjańskiej inspektorii węgierskiej był Polak, ks. Stanisław Pływaczyk⁶⁷. Od 1914 r. zajął się on organizowaniem nowej placówki salezjańskiej na przedmieściach Budapesztu⁶⁸ i tym samym włączył się w posługę duszpasterską wśród rodaków.

Od 1928 r. ks. Danką w pracy duszpasterskiej wspierali: ks. dr Julian Brylik⁶⁹, emeryt z diecezji wrocławskiej przebywający na stałe u swej rodziny

⁶⁵ J. WOLCZAŃSKI, *Listy ks. Wincentego Danki do abp. Józefa Bilczewskiego*, s. 508-513, 515-517, 523-524.

⁶⁶ G. SIKORA, *Prosto z misji. Salezjańskie misje na Węgrzech*, „Misje Salezjańskie” 4(2011), nr 143, s. 6.

⁶⁷ Salezjanin, przełożony prowincji salezjańskich na Węgrzech i w Polsce. Urodził się 11 listopada 1880 r. w Jedleu k. Jarocina. Syn Andrzeja i Marii z d. Sobczak. Po szkole elementarnej wyruszył do Turynu, by kształcić się w zakładach salezjańskich. Do zgromadzenia wstąpił w 1897 r., nowicjat odbył w 1898/1899 we Foglizzo (Włochy). Salezjańską praktykę, tzw. asystencję, odbywał w organizującym się zakładzie oświecimskim, w którym prywatnie odbywał seminaryjne studia filozoficzno-teologiczne. Świecenia kapłańskie przyjął 1 lipca 1906 r. we Lwowie z rąk abpa J. Bilczewskiego. Jako neoprezbiter podjął obowiązki radcy szkolnego w Oświęcimiu. Od 1907 r. pełnił obowiązki kapelana w krakowskim Schronisku księcia Aleksandra Lubomirskiego. W roku 1908/1909 był socjuszem w nowicjacie w Radnej (Słowenia). Przez rok 1910/1911 był magistrem tamtejszych nowicjuszy. W 1911 r. został dyrektorem zakładu oświecimskiego. Od 1914 r. był organizatorem inspektorii węgierskiej (Szentkereszt) i jej prowincjałem przez 4 lata, a od 1933 r. inspektorem Prowincji św. Stanisława Kostki w Warszawie. W czasie wojny przebywał na Wileńszczyźnie. W 1945 r. powrócił do Polski i został dyrektorem domu dziecka w Lutomiarsku k. Łodzi. 8 kwietnia 1947 r. został dyrektorem Studentatu Filozoficzno-Teologicznego w Krakowie. Od 1957 r. pracował jako dyrektor ośrodka twardogórskiego na Dolnym Śląsku, a od 1963 r. pozostał tam jako rezydent. W 1969 r. został przeniesiony do domu nowicjackiego w Kopcu k. Częstochowy, gdzie zmarł 4 grudnia 1969 r. A. ŚWIDA, *Inspektorzy polskich prowincji salezjańskich*, cz. 2, Warszawa: Salezjański Ośrodek Misyjny 1990, s. 12-38; *Salezjański Instytut Teologiczny w Krakowie 1939-1945, Kronika*, oprac. i wyd. Waldemar W. Żurek, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2022, s. 51.

⁶⁸ J. PIETRZYKOWSKI, *Towarzystwo Salezjańskie w Polsce w warunkach okupacji 1939-1945*, Warszawa: IPN 2015, s. 27.

⁶⁹ Urodził się 1 stycznia 1869 r. Mając 19 lat wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku, gdzie w latach 1889-1892 ukończył 4 lata studiów. Później przebywał na studiach zagranicznych, skąd powrócił w 1892 r. z tytułem doktora. W tymże roku zmienił nazwisko na Brylik. Świecenia kapłańskie przyjął 25 sierpnia 1892 r. W latach 1892-1895 był wikariuszem przy kolegiacie kaliskiej, następnie wikariuszem w parafii św. Zygmunta w Częstochowie (1895-1899) i przez kolejne 8 lat wikariuszem w kościele poddominikańskim pw. św. Doroty w Piotrkowie Trybunalskim. W 1907 r. został proboszczem w Rozprzy, a w 1911 r. proboszczem i dzieka-

w Budapeszcie, ks. Karol Drogosz z zakonu ojców pijarów – lektor języka polskiego w gimnazjum w Budapeszcie oraz o. Kajetan Karol Raczyński⁷⁰. Natomiast Polakami zamieszkałymi w V dzielnicy Budapesztu opiekował się miejscowy proboszcz, ks. Juliusz Zaymus, mówiący językiem słowackim⁷¹.

Ponadto duszpasterz polskiego kościoła bardzo często zapraszał do swojej parafii kapłanów z Polski czy to do wygłoszenia rekolekcji, czy też do pomocy w okresie świąt Bożego Narodzenia. I tak w roku 1927 misje w polskiej parafii głosił ks. [Józef] Gieburowski⁷², zmartwychwstaniec. W czasie

nem w Łasku (zwolniony w 1916 r.). W latach 1914-1920 przebywał w Rosji, zaangażował się tam w posługę duszpasterską przy kościele w Nikolsku Ussuryjskim. Po powrocie, w 1920 r. objął probostwo w Koźminku. Od 1923 r. był proboszczem w Błaszczach i prefektem w tamtejszym gimnazjum żeńskim. W 1926 r. został proboszczem w Ciechocinku. W 1928 r. przeszedł na emeryturę i wyjechał do krewnych na Węgry. Tam zaangażował się w posługę duszpasterską wśród Polaków. Zmarł w Budapeszcie w lipcu 1943 r. K. R[ULKA], *Ks. Julian Brylik*, „Kronika Diecezji Włocławskiej”. Dodatek do numeru 10-11, 72(1989), s. 9; P. ADAMCZEWSKI, *Sprawa budowy kościoła katolickiego w Nikolsku Ussuryjskim (Ussuryjsku) w świetle dokumentów przechowywanych w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym Dalekiego Wschodu we Władywostoku*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 52(2017), z. 1, s. 33-53; *Rocznik diecezji włocławskiej 1939*, Włocławek: nakładem Kurii Diecezjalnej 1939, s. 159.

⁷⁰ Urodził się 4 lutego 1893 r. w Częstochowie. Studiował w Seminarium Duchownym we Włocławku. Tamże, 4 czerwca 1916 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bpa Stanisława Zdzitowieckiego. Posługę duszpasterską podjął jako wikariusz w Pajęcznie, następnie w Burzeninie i jako kapelan nazaretanek w Częstochowie. W 1920 r. wstąpił do Zakonu Paulinów. W latach 1928-1933 był magistrem nowicjatu, w 1934 r. przeorem w Budapeszcie, i przeorem w Rzymie w latach 1934-1946; od 1937 do 1946 prokuratorem generała Zakonu przy Stolicy Apostolskiej oraz ojcem duchownym Polskiego Instytutu Papieskiego, w latach 1943-1945 był jego rektorem. Po powrocie do Polski w styczniu 1946 r. – wikariusz generalny Zakonu Paulinów, w 1949 r. przeor klasztoru na Jasnej Górze. W końcu maja 1950 r. aresztowany przez UB pod zarzutem handlu dolarami. Przebywał w więzieniach w Częstochowie, Kielcach, Siedlcach i w Warszawie przy Rakowieckiej. W grudniu 1951 r. skazany przez Sąd Wojewódzki w Warszawie na 3 lata więzienia. Uniewinniony w wyniku apelacji. Po zwolnieniu z więzienia ponownie wikariusz generalny. Od kwietnia do sierpnia 1957 r. generał Zakonu, w sierpniu wybrany prokuratorem generała w Rzymie, jednak pozostał w Polsce. W latach 1958-1960 ponownie przeor Jasnej Góry. Zmarł 19 września 1961 r. w Częstochowie. *Czynności pasterskie*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”, 7(1916), s. 232, 236; *Wyszyński kard. S., Pro memoria. Zapiski z lat 1948-1949 i 1952-1953*, red. M. Bujnowska i in., Warszawa: IPN–UKSW 2007, s. 684-685; J. ZBUDNIEWEK, *Raczyński Kajetan OSPE*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2012, kol. 1057-1058.

⁷¹ J. KUSEK, *Polacy na Węgrzech w latach 1918-1939*, s. 273.

⁷² Urodził się 14 marca 1864 r. w Podlesiu Kościelnym. W 1886 r. wstąpił do Zgromadzenia Księżych Zmartwychwstańców w Krakowie. W 1892 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pracował jako wikariusz wśród polskiej emigracji w USA. W latach 1908-1914 przełożony Domu Krakowskiego, a w czasie I wojny światowej – Domu Wiedeńskiego. Od lipca 1920 r. proboszcz w Płoskirowie, rok później proboszcz w Zdołbunowie na Wołyniu. Od 1924 r. duszpasterz na Rennwegu. Od 1928 r. ojciec duchowny Alumnatu Domu XX Zmartwychwstańców. Zmarł 25 listopada 1932 r. J. SZYMAŃSKI, ks., *Duszpasterze Polonii i Polaków za granicą*, t. 2, s. 67-68.

choroby ks. W. Danka w 1933 r. zastępował go przez 6 tygodni ks. Stanisław Nowacki⁷³. W 1936 r. w czasie świąt Bożego Narodzenia pomagał ks. Jan Maćkowiak⁷⁴ z Poznania, a w 1938 r. ks. dr Michał Białowąs⁷⁵ ze Lwowa⁷⁶.

W kościele polskim na Kőbányi w niedziele i święta msze odprawiane były o godzinie 8.15, 9.00 i 11.30, a w dni powszednie o godzinie 7.30. Uroczystości związane z obchodami święta 3 Maja odbywały się zawsze w najbliższą niedzielę. Po uroczystej mszy wszyscy przechodzili do świetlicy schroniska lub do siedziby Związku Robotników, gdzie odbywała się akade-

⁷³ Urodził się w 1879 w Jesionce k. Rzeszowa, Świecenia kapłańskie przyjął we Lwowie w 1899 r. Pracował jako wikariusz: w Bolechowie, potem w Tarnoszynie. Jako emeryt w 1939 r. mieszkał w rodzinnej Jesionce k. Rzeszowa. W latach 1947-1948 starał się o przyjęcie do diecezji katowickiej w charakterze kapelana szpitalnego lub domu jakichkolwiek sióstr. 13 sierpnia 1949 r. został kapelanem szpitala w Szarleju. Zmarł 31 lipca 1953 r. w rodzinnej Jesionce. *Catalogus Universi Venerabilis Cleri Archidioecesis Leopoliensis rit. lat.* 1904, s. 43; J. KRĘTOSZ, ks., *Duchowieństwo archidiecezji lwowskiej na terenie diecezji katowickiej po 1945 r.*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 37(2004), z. 2, s. 207.

⁷⁴ Urodził się 23 października 1905 r. Świecenia kapłańskie przyjął 16 czerwca 1929 r. w Poznaniu. Posługę duszpasterską podjął jako wikariusz 1 lipca w parafii pw. Św. Marcina w Poznaniu. Tamże od 1930 r. był członkiem Kolegium Wikariuszy. Od 1933 r. był nauczycielem religii w Miejskim Koedukacyjnym Gimnazjum Kupieckim i Miejskim Liceum. W latach 1945-1950 był rektorem w kościele pw. Najśw. Krwi Pana Jezusa, a następnie administratorem i proboszczem w parafii pw. Św. Marcina w Poznaniu. Zmarł 6 sierpnia 1959 r. *Rocznik Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej na 1938 Rok*, Poznań: Nakładem Kancelarii Prymasa Polski, 1938, s. 183, 365; <http://www.wtg-gniazdo.org/ksieza/main.php?akcja=opis&id=2676> [dostęp: 10 lutego 2022].

⁷⁵ Urodził się w 1894 r. we wsi Obydów k. Kołomyi (dzisiaj Kamionka Buska na Ukrainie). W 1907 r. uczył się w gimnazjum we Lwowie i po jego ukończeniu wstąpił do lwowskiego Seminarium Duchownego. Podczas I wojny światowej (1914-1918) jako ochotnik wstąpił do Legionów Polskich tworzonych w Galicji przy armii austriackiej. 29 sierpnia 1914 r. opuścił Lwów pod dowództwem płk Józefa Hallera. Świecenia kapłańskie przyjął 29 maja 1919 r. we Lwowie. Posługę duszpasterską podjął jako wikariusz w Żółkwi, a następnie jako wikariusz i katecheta w Trembowli. W latach 1924-1926 odbył studia specjalistyczne na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego uwieńczone doktoratem. Od 1926 r. pracował jako katecheta gimnazjalny w Gródku Jagiellońskim, od 1933 r. w VII Gimnazjum we Lwowie. Podczas wakacji służył posługą duszpasterską rodakom w Budapeszcie. Po wkroczeniu wojsk radzieckich do Lwowa udał się do Obydowa. Po ataku Niemiec na ZSRR i po rozpoczęciu pogromów ludności polskiej przez Ukraińską Powstańczą Armię został proboszczem parafii w Kołomyi (woj. stanisławowskie). W 1946 r. w ramach ekspatriacji wraz z parafianami polskimi wyjechał na Dolny Śląsk. Początkowo mieszkał w Ścinawie k. Legnicy, następnie został proboszczem parafii św. Mikołaja w Nowej Rudzie. Od 1953 r. był administratorem parafii Budzów-Srebrna Góra. W 1957 r. powtórnie został proboszczem parafii Nowa Ruda. Zmarł tamże 24 marca 1965 r. J. WOŁCZAŃSKI, ks., *Eksterminacja narodu polskiego i Kościoła rzymskokatolickiego przez ukraińskich nacjonalistów w Małopolsce Wschodniej w latach 1939-1945. Materiały źródłowe*, cz. 1, Kraków: Studio Format. Zakład Graficzny COLONEL 2005, s. 304-305, 500 – fot.; S. WÓJCIK, *Praca kapłanów archidiecezji lwowskiej na Dolnym Śląsku*, „Studia Polonijne” 17(1996), s. 78-79.

⁷⁶ J. KUSEK, *Polacy na Węgrzech w latach 1918-1939*, s. 274.

mia z częścią artystyczną przygotowywaną przez dzieci polskie pod kierownictwem sióstr elżbietanek. W programie były zawsze wiersze i śpiewy patriotyczne oraz tańce ludowe. Podobnie obchodzono święto 11 listopada, a obecność samotnych pensjonariuszy schroniska dała impuls do organizowania wspólnego „święconego” w czasie świąt Wielkanocnych i „gwiazdki” w okresie Bożego Narodzenia⁷⁷. Często w uroczystościach kościelnych i narodowych brali udział przedstawiciele władz konsularnych RP⁷⁸.

Ksiądz W. Danek z posługą duszpasterską odwiedzał również rodaków zamieszkałych w innych miastach. Odprawiał msze św. dla rodzin polskich górników w Tatabánya do czasu, kiedy biskup diecezji Győr nie zabronił mu spowiadania Polaków i głoszenia tam rekolekcji. Miejscowy proboszcz, znając język słowacki, uważał, że misje polskiego księdza są zbyteczne. Podobnie było w miejscowości Dorog koło Esztergomu⁷⁹. Bardzo często na pełnienie posługi duszpasterskiej wobec Polaków poza Budapesztem nie było zgody miejscowych władz kościelnych.

Nieocenioną rolę w trosce o zachowanie tożsamości religijnej i narodowej naszych rodaków spełniały elżbietanki z Poznania⁸⁰. Przybyły one do Budapesztu na prośbę ks. Danki, budowniczego Kościoła i schroniska dla starców. O przyjazd trzech sióstr do stolicy Węgier „celem objęcia pracy w Schronisku przy kościele polskim i wśród Starej Kolonii Polskiej, skupiającej się szczególnie w Kőbányi” zabiegał sam prymas Polski kard. A. Hlond. Od 30 października 1933 r. siostry włączyły się w misję ewangelizacyjną. Wśród trzech sióstr, które zamieszkały w Schronisku były: s. Zenona Najdek – przełożona konwentu i kucharka, która objęła opiekę nad starszymi; s. Aleksandra Szczepańska – zakrystianka i opiekunka starców i s. Aquina Karolczak z zawodu nauczycielka. Siostra Aquina prowadziła kursy języka polskiego i naukę o Polsce wśród dzieci rodzin polskiego pochodzenia. Siostry zajęły się przede wszystkim pracą z młodzieżą, jej kształceniem i wychowaniem w duchu katolickim i narodowym⁸¹. Polacy mieszkali w bardzo wielu odległych od siebie dzielnicach Budapesztu i dzieci nie były w stanie dojeżdżać do szkoły. Problem nauczania języka polskiego rozwiązany został więc dopiero po przybyciu elżbietanek, które odtąd jeździły na przedmieścia

⁷⁷ B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 119.

⁷⁸ *Kronika Polonii Zagranicznej. Uroczystości polskie w Budapeszcie*, „Polacy Zagranicą” 8(1938), s. 51.

⁷⁹ J. KUSEK, *Polacy na Węgrzech w latach 1918-1939*, s. 274.

⁸⁰ M. ZAJĄC, *Działalność apostolska polskich sióstr elżbietanek za granicą*, „Nasza Przyszłość” 55(1981), s. 464.

⁸¹ Tamże, s. 464.

stolicy i w prywatnych domach uczyły dzieci polskie⁸². Siostry zainicjowały także utworzenie Stowarzyszenia Katolickiego Młodzieży Żeńskiej, które stawiało sobie za cel takie wychowanie dziewcząt polskich, aby w sercach swych nosiły „ideały miłości Boga i Ojczyzny”. W kwietniu 1938 r. do konwentu w Budapeszcie dołączyły: s. Flawiana Śmigiel i nieco później s. Scholastyka Zawierucha, z zawodu również nauczycielka⁸³.

Z kolei w maju 1934 r. włączyli się w posługę duszpasterską na Górze św. Gellerta paulini z Polski. Przybyli oni na Węgry na zaproszenie abpa Juliusza Zichyma i w Budapeszcie objęli nowo wybudowany klasztor⁸⁴. O ich przyjazd już od marca 1909 r. zabiegał ks. Danek. W piśmie do abpa Bilczewskiego napisał:

Świeżo napisałem do OO. Paulinów w Częstochowie. OO. Paulini bowiem przed trzema laty przybyli z Polski do Węgier z zamiarem założenia tu nowicyjatu. Powołań nie było. Tymczasem w Nowym Peszcie ks. proboszcz zgadza się na przyjęcie zakonników. Jest i kościół wolny, w którym latem w czasie wakacji odprawiają się nabożeństwa [...]. W tym kościele ja odprawiam dla Polaków nabożeństwa (raz w miesiącu). W tym kościele i przy nim zakon mógłby rozpocząć swoją działalność – nad wyraz potrzebną. Proszę tedy, aby Jego Ekscelencja raczył na tym liście dodać słowa polecające mnie, jako delegowanego przez Waszą Ekscelencję. Inaczej list mój wysłany do OO. Paulinów mniejsze znajdzie zaufanie⁸⁵.

Prośba ks. Danki urzeczywistniła się wiele lat później. Trzech członków zakonu paulinów: o. Michał Zembrzuski⁸⁶, o. Szczepan Jan Szawaryn⁸⁷ i o. Hie-

⁸² B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 118.

⁸³ M. ZAJĄC, *Działalność apostolska polskich sióstr elżbietanek za granicą*, s. 464.

⁸⁴ J. ZBUDNIEWEK, *Wkład paulinów dla Polonii na obczyźnie*, s. 226-231.

⁸⁵ Cyt. za: J. WOŁCZAŃSKI, ks., *Listy ks. Wincentego Danki do abp. Józefa Bilczewskiego*, s. 513.

⁸⁶ Urodził się 16 marca 1908 r. w Szypólkach k. Mławy. Do paulinów wstąpił w 1926 r. Filozofię i teologię studiował u misjonarzy w Krakowie. Święcenia przyjął 31 marca 1934 r. w Częstochowie. Jako kleryk poznał język węgierski, dzięki czemu został wytypowany do nowej prowincji paulińskiej na Węgrzech, dokąd udał się 12 maja 1934 r. Od stycznia 1935 r. podjął się budowy kościoła w Pécs. 27 lipca 1948 r. wyjechał do Rzymu. 12 lipca 1951 r. przybył do Stanów Zjednoczonych. Zmarł 16 stycznia 2003 r. w Doylestown. J. ZBUDNIEWEK, *Wkład paulinów dla Polonii na obczyźnie*, s. 226, 231, 238; TENŻE, O. *Michał Zembrzuski nie żyje*, „Studia Claromontana” 22(2004), s. 822-831; G. LORENC, *Amerykańska Częstochowa*, Doylestown, PA: Narodowe Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej 1989, s. 69-70; R. NIR, *Zembrzuski Michał OSPE*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, red. E. Gigilewicz, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2014, kol. 1347.

⁸⁷ Urodził się 12 listopada 1887 r. w Garwolinie na Podlasiu. Filozofię i teologię studiował w seminarium lubelskim. Od 1909 r. jako diakon był wikariuszem w Osiecku k. Garwolina. 3 lu-

ronim Pośpiech⁸⁸ zostało sprowadzonych do klasztoru skalnego. O. Zembrzusi, od chwili swego przyjazdu do Budapesztu nawiązał kontakty z ks. Dankiem, oferując swoją i współbraci posługę duszpasterską dla rodaków. Odtąd w kościele polskim paulini często głosili kazania i pomagali w spowiedzi. Ich oddziaływanie na miejscową Polonię przyczyniło się do zbliżenia wielu rodaków do kościoła, do którego przybywali coraz liczniej, by uczestniczyć w popularnych nabożeństwach przed obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej. Aktywność duszpasterska i społeczna paulinów nie ograniczała się wyłącznie do kościoła polskiego w stolicy Węgier, ale obejmowała wszystkie ośrodki polonijne⁸⁹.

Po 17 września 1939 r. przybyło na Węgry ok. 60 000 Polaków i wprawdzie w ciągu dwóch pierwszych lat wojny większość z nich różnymi drogami opuściło Węgry, do końca wojny pozostało ok. 15 000 żołnierzy i osób cywilnych. Posługę duszpasterską, już od października 1939 r., na Górze Gellerta w klasztorze paulinów organizował dla nich bp włocławski Karol Radoński⁹⁰, który miał do dyspozycji od 20 do 60 duszpasterzy polskich. W Budapeszcie

togo 1910 r. przyjął święcenia kapłańskie i został wikariuszem w Maciejowicach. Od 1913 r. był wikariuszem w Garwolinie. Do paulinów wstąpił w 1913 r., pełniąc najczęściej obowiązki spowiednika, opiekuna bractw i dyrygenta chóru. W maju 1934 r. podjął posługę duszpasterską w Budapeszcie. Po powrocie zapadł na chorobę płuc – leczył się przez kilka lat w Otwocku. Zmarł 11 czerwca 1962 r. w Leśnie. J. ZBUDNIEWEK, *Wkład paulinów dla Polonii na obczyźnie*, s. 227; *Catalogus Ecclesiarum et Utriusque Cleri Tam Saecularis quam Regularis Dioecesis Lublinensis pro anno Domini 1910*, Lublini: Typis Michaelinae Kossakowska 1910, s. 42; *Catalogus Ecclesiarum et Utriusque Cleri Tam Saecularis quam Regularis Dioecesis Lublinensis pro anno Domini Bissextili 1912*, Lublini 1912, s. 48; *Catalogus Ecclesiarum et Utriusque Cleri Tam Saecularis quam Regularis Dioecesis Lublinensis pro anno Domini 1913*, Lublini 1913, s. 54.

⁸⁸ Urodził się 29 września 1909 r. w Radomsku. Do paulinów wstąpił w 1928 r. Filozofię i teologię studiował u misjonarzy w Krakowie. Święcenia przyjął 25 października 1936 r., po czym wyjechał do Budapesztu. Po powrocie pełnił obowiązki przeora na Skalce, a od 1957 r. pracował w diecezji gdańskiej. Po powrocie, został spowiednikiem kleryków w Krakowie. Zmarł 15 lutego 1992 r. J. ZBUDNIEWEK, *Wkład paulinów dla Polonii na obczyźnie*, s. 227.

⁸⁹ M. ZEMBRZUSKI, *Wspomnienia z pobytu na Węgrzech w latach 1934-1947. Z języka węgierskiego tłumaczył i komentarzem zaopatrzył Mieczysław Ostojka-Mitkiewicz*, „Studia Claromontana” 22(2004), s. 193-390; J. ZBUDNIEWEK, *Wkład paulinów dla Polonii na obczyźnie*, s. 226-227.

⁹⁰ Urodził się 7 października 1883 r. w Kociałkowej Górze k. Pobiedzisk. 14 lutego 1909 z rąk bp. Edwarda Likowskiego przyjął święcenia kapłańskie. 8 kwietnia 1927 r. został biskupem pomocniczym archidiecezji poznańskiej. 7 kwietnia 1929 r. – ordynariuszem we Włocławku. Po wybuchu II wojny światowej, 6 września 1939 r. wyjechał z Włocławka. Przymusowa tułaczka najpierw zawiodła go do Rumunii, a potem na Węgry. W Budapeszcie organizował pomoc i opiekę duszpasterską dla uchodźców i internowanych z Polski. W lipcu 1940 r. z powodu nacisków niemieckich na rząd węgierski musiał opuścić Węgry. Zmarł 16 marca 1951 r. we Włocławku. J. SZYMAŃSKI, ks., *Duszpasterze Polonii i Polaków za granicą. Słownik biograficzny*, t. 3, Rzeszów: Bonus Liber 2020, s. 200-203.

miały swe siedziby wszystkie polskie organizacje uchodźcze, mieszkało tu także sporo uchodźców cywilnych, w tym grupka studentów uczących się w wielu budapeszteńskich wyższych uczelniach⁹¹.

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane

- Catalogus Ecclesiarum et Utriusque Cleri Tam Saecularis quam Regularis Dioecesis Lublinensis pro anno Domini Bissextili 1912, Lublini: Typis Michaelinae Kossakowska 1912.
- Catalogus Ecclesiarum et Utriusque Cleri Tam Saecularis quam Regularis Dioecesis Lublinensis pro anno Domini 1910, Lublini: Typis Michaelinae Kossakowska 1910.
- Catalogus Ecclesiarum et Utriusque Cleri Tam Saecularis quam Regularis Dioecesis Lublinensis pro anno Domini 1913, Lublini: Typis Michaelinae Kossakowska 1913.
- Catalogus Universi Venerabilis Cleri Archidioecesis Leopoliensis rit. lat. Impressum in typographia catholica Josephi Chęciński 1904.

Opracowania

- ADAMCZEWSKI P., Sprawa budowy kościoła katolickiego w Nikolsku Ussuryjskim (Ussuryjsku) w świetle dokumentów przechowywanych w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym Dalekiego Wschodu we Władywostoku, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 52(2017) z. 1, s. 33-53.
- BENDER R., Książd Karol Mikoszewski (X. Syxtus) 1822-1886, członek Rządu Tymczasowego Narodowego 1863, emigrant, zesłaniec, Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych 1982.
- CSOMBOR E., Działalność polskiego Kościoła katolickiego na Węgrzech w czasie drugiej wojny światowej, „Studia Polonijne” 15(1993), s. 45-53.
- Czynności pasterskie, „Kronika Diecezyi Kujawsko-Kaliskiej” 7(1916), s. 232-233, 236.
- Emigracja włościan, „Kurjer Lwowski”, Nr 100, 11 kwietnia 1899, s. 3.
- Emigracja włościan, „Kurjer Lwowski”, Nr 128, 9 maja 1899, s. 4.
- GOJAWICZYŃSKA B., Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej (do 1944 r.), „Acta Universitatis Lodziensis” Folia Historica 40(1991), s. 97-125.

⁹¹ K. KAPRONCZAY, *Polscy duchowni w podwójnej roli*, [w:] *Bogu – Ojczyźnie – Bliźniemu. Duchowni w życiu wychodźstwa polskiego na Węgrzech 1939-1945. Istennék – A Hazának – Felebarátainak. Lelkészek a lengyel menekültek életében Magyarországon 1939-1945*, red. Krystyna Łubczyk, Warszawa Oficyna Wydawnicza RYTM 2005, s. 93-100; M. WIELICZKO, *Duszpasterstwo cywilne i wojskowe wychodźstwa polskiego na Węgrzech w latach II wojny światowej. Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich*, pod red. Jana Ziółka i in., Lublin Towarzystwo Naukowe KUL 2004, s. 57-84; E. CSOMBOR, *Działalność polskiego Kościoła katolickiego na Węgrzech w czasie drugiej wojny światowej*, „Studia Polonijne” 15(1993), s. 45-53; B. GOJAWICZYŃSKA, *Tradycja 3 maja wśród Polonii węgierskiej*, s. 120; M. WIELICZKO, *Książd Wincenty Danek*, s. 181-182.

- GUMPOWICZ M., Polacy na Węgrzech. Studium etnograficzno-historyczne (Z teki pozgonnej), Lwów: Towarzystwo ludoznawcze 1903.
- JÓZEFOWICZ M. ks., Kościół polski i jego duszpasterz – ks. Wincenty Danek w nowej sytuacji, [w:] Bogu – Ojczyźnie – Bliźniemu. Duchowni w życiu wychodźstwa polskiego na Węgrzech 1939-1945. Istennek – A Hazának – Felebarátainnak. Lelkészek a lengyel menekültek életében Magyarországon 1939-1945, red. K. Łubczyk, Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM 2005.
- JÓZEFOWICZ M. ks., Kościół polski w Budapeszcie „Małym Rapperswil”, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 65(1996), s. 427-441.
- KACZMAREK U., Na węgierskiej ziemi. Rzecz o Polonii węgierskiej, Poznań: Ars Nova 1999.
- KACZMAREK U., Rola polskiego kościoła rzymskokatolickiego w życiu Polonii węgierskiej, „Studia Polonijne” 10(1986), s. 287-294.
- KAPRONCZAY K., Polscy duchowni w podwójnej roli, [w:] Bogu – Ojczyźnie – Bliźniemu. Duchowni w życiu wychodźstwa polskiego na Węgrzech 1939-1945. Istennek – A Hazának – Felebarátainnak. Lelkészek a lengyel menekültek életében Magyarországon 1939-1945, red. K. Łubczyk, Warszawa Oficyna Wydawnicza RYTM 2005.
- KRASZEWSKI P., Polacy na Węgrzech, [w:] Polonia w Europie, red. E. Szydłowska-Cegłowa, Poznań: PAN 1992.
- KRĘTOSZ J. ks., Duchowieństwo archidiecezji lwowskiej na terenie diecezji katowickiej po 1945 r., „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 37(2004), z. 2, s. 200-216.
- Kronika Polonii Zagranicznej. Uroczystości polskie w Budapeszcie, „Polacy Zagranicą” 8(1938), s. 51.
- KRZYŻAK L. ks., Kanoniczna struktura polskiej parafii personalnej w Budapeszcie w świetle historii jej erygowania i działalności, [w:] Polska – Węgry drogą Wspólnoty Wyszehradzkiej, pod red. Ks. Jana Zimnego, Stalowa Wola–Kraków: Eikon Plus 2016.
- KUSEK J. TChr, Polacy na Węgrzech w latach 1918-1939, „Nasza Przeszłość” 81(1994), s. 259-277.
- Listy z kraju – Jasło (Emigracja do Węgier), „Kurjer Lwowski”, Nr 275, 4 października 1898, s. 3.
- LORENC G. OSPPE, Amerykańska Częstochowa, Doylestown, PA: Narodowe Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej 1989.
- NIR R., Zembrzusi Michał OSPE, [w:] Encyklopedia katolicka, t. 20, red. E. Gigilewicz, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2014, kol. 1347.
- Od Polaków w Peszcie. Odezwa, „Dziennik Chicagoski” Nr 197, 25 sierpnia 1910, s. 2.
- OKOŁOWICZ J., Wychodźstwo i osadnictwo polskie przed wojną, Warszawa: Nakł. Urzędu Emigracyjnego: Skł. gł. Księgarnia Gebethnera i Wolffa 1920.
- OLSZEWSKI D. ks., Życie religijne polskich środowisk emigracyjnych na przełomie XIX i XX wieku (Zarys problematyki badawczej), „Roczniki Humanistyczne” 34(1986), z. 2, s. 387-392.
- PIECH S. ks., Akcje duszpasterskie księży diecezji tarnowskiej wśród polskiego wychodźstwa sezonowego za granicą (1904-1913), „Studia Polonijne” 9(1985), s. 83-101.
- PIECH S. ks., Emigracja z diecezji tarnowskiej w świetle ankiet Konsystorza z lat 1907 i 1910, „Nasza Przeszłość” 65(1986), s. 145-197.
- PIETRZYKOWSKI J. SDB, Towarzystwo Salezjańskie w Polsce w warunkach okupacji 1939-1945, Warszawa: IPN 2015.

- PILCH A., Trendy migracji zarobkowej ludności Galicji w XIX i XX w. (do 1918 r.), [w:] Mechanizmy polskiej migracji zarobkowej, red. C. Bobińska, Warszawa: Książka i Wiedza 1976.
- PITÓŃ J. CM, Księża polscy w Brazylii 1848-1984, [w:] Zmagania polonijne w Brazylii, t. 4: Owocuująca przeszłość, red. T. Dworecki SVD, Warszawa: ATK 1987.
- Polacy na Węgrzech, „Polacy Zagranicą” 1(1933), s. 22-24.
- REYCHMAN J., Dzieje Polonii węgierskiej, [w:] Problemy Polonii zagranicznej, t. 5, Warszawa: Interpress 1966-1967, s. 47-62.
- Rocznik Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej na 1938 Rok, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1938.
- Rocznik diecezji włocławskiej 1939, Włocławek: nakładem Kurii Diecezjalnej 1939.
- ROKICKI Cz., O wychodźstwie polskim na Węgrzech, „Polski Przegląd Emigracyjny” 1912, nr 7, s. 281.
- R[ULKA] K. ks., Ks. Julian Brylik, „Kronika Diecezji Włocławskiej”. Dodatek do numeru 10-11, 72(1989), s. 9.
- Salezjański Instytut Teologiczny w Krakowie 1939-1945, Kronika, oprac. i wyd. W.W. Żurek, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2022.
- SIKORA G. CMW, Prosto z misji. Salezjańskie misje na Węgrzech, „Misje Salezjańskie” 4(2011), nr 143, s. 6-11.
- STEFANCZYK W.T., Mniejszość polska na Węgrzech. Stan i potrzeby badań, „Konteksty Kultury” 10(2013), z. 4, s. 479-488.
- SZYMAŃSKI J. ks., Duszpasterze Polonii i Polaków za granicą. Słownik biograficzny, t. 2, Lublin: Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna 2011; t. 3, Rzeszów: Bonus Liber 2020.
- SZYMAŃSKI J. ks., Kościół katolicki w trosce o emigrację z ziem polskich na przełomie XIX i XX w., „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie” 2016, nr 4, s. 107-122.
- SZYMAŃSKI J. ks., Węgry, Duszpasterstwo polonijne, [w:] Encyklopedia katolicka, t. 20, red. E. Gigilewicz, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2014, kol. 412-413.
- ŚWIDA A., Inspektorzy polskich prowincji salezjańskich, cz. 2, Warszawa: Salezjański Ośrodek Misyjny 1990.
- UNGAR W., Polacy na Węgrzech, „Przegląd Emigracyjny” 1893, nr 2, s. 13-16.
- Węgry – Polska kolonia w Nitz Vagos, „Missye Katolickie” 2(1899), s. 53.
- WIELICZKO M., Duszpasterstwo cywilne i wojskowe wychodźstwa polskiego na Węgrzech w latach II wojny światowej, [w:] Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich, red. J. Ziółek i in., Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2004.
- WIELICZKO M., Kőbánya; chłopska, robotnicza, polska dzielnica Budapesztu na przełomie XIX-XX wieku, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia” 54-55(1999-2000), s. 317-327.
- WIELICZKO M., Ksiądz Wincenty Danek (1870-1945), „Studia Polonijne” 17(1996), s. 171-184.
- WIELICZKO M., Polacy na Węgrzech, Lublin: Polonijne Centrum Kulturalno-Oświatowe UMCS 1977.
- WIELICZKO M., Praca i publicystyka duszpasterzy wychodźstwa polskiego na Węgrzech w latach 1939-1944, [w:] Historia i archiwistyka. Studia z dziejów Polski, Polonii i archiwistyki. Księga dedykowana Księdzu doktorowi Romanowi Nirowi, red. J. Farys i in., Gorzów Wlkp.: Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej poznańskiej AWF 2004.

- WIELICZKO M., Statuta Stowarzyszenia Polaków zamieszkałych w Budapeszcie pod nazwą „Stowarzyszenie Bratniej Pomocy” (A Pestudán lakó Lengyelek Testvér-segélyző Egyeletének Alapszabályai, Budapest 1874), „Rocznik Polonijny” 1984/85, nr 5-6, s. 277-286 .
- WOŁCZAŃSKI J. ks., Eksterminacja narodu polskiego i Kościoła rzymskokatolickiego przez ukraińskich nacjonalistów w Małopolsce Wschodniej w latach 1939-1945. Materiały źródłowe, cz. 1, Kraków: Studio Format. Zakład Graficzny COLONEL 2005.
- WOŁCZAŃSKI J. ks., Listy ks. Wincentego Danko do abp. Józefa Bilczewskiego z lat 1900-1919 (część I), „Studia Polonijne” 42(2021), s. 495-543.
- WÓJCIK S. ks., Praca kapłanów archidiecezji lwowskiej na Dolnym Śląsku, „Studia Polonijne” 17(1996), s. 45-96.
- Wspomnienia z niedawnej przeszłości przez ks. Adama Słotwińskiego, pijara zebrane Wielce Czcigodnemu, Ojczyźnie zasłużonemu Mężowi Wnemu Panu Stefanowi Buszczyńskiemu poświęcone, Część pierwsza (1860-1871), Kraków: nakładem autora 1892.
- Wyszyński kard. S., Pro memoria. Zapiski z lat 1948-1949 i 1952-1953, red. M. Bujnowska i in., Warszawa : IPN–UKSW 2007.
- ZAJĄC M., Działalność apostołska polskich siostr elżbietanek za granicą, „Nasza Przeszłość” 55(1981), s. 433-471.
- ZBUDNIEWEK J. ZP, O. Michał Zembrzuski nie żyje, „Studia Claromontana” 22(2004), s. 822-831.
- ZBUDNIEWEK J., Raczyński Kajetan OSPE, [w:] Encyklopedia katolicka, t. 16, red. E. Gigilewicz, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2012, kol. 1057-1058.
- ZBUDNIEWEK J. ZP, Wkład paulinów dla Polonii na obczyźnie, [w:] Działalność męskich zgromadzeń zakonnych wśród Polonii, red. ks. J. Bakalarz i in., Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1982.
- ZEMBRZUSKI M., Wspomnienia z pobytu na Węgrzech w latach 1934-1947. Z języka węgierskiego tłumaczył i komentarzem zaopatrzył Mieczysław Ostoja-Mitkiewicz, „Studia Claromontana” 22(2004), s. 193-390.

Netografia

http://parafiabudapeszt.pl/QV38_LR.pdf [dostęp: 10.01.2022].

<http://www.wtg-gniazdo.org/ksieza/main.php?akcja=opis&id=2676> [dostęp: 10.02.2022].

OPIEKA DUSZPASTERSKA NAD POLAKAMI NA WĘGRZECH DO 1939 ROKU

Streszczenie

Polskie duszpasterstwo w Budapeszcie sięga 1897 r. W dziesiątej dzielnicy Kőbánya rozpoczęto odprawianie w niedziele i święta mszy św. dla robotników polskich. Miejszem skupiającym Polaków była kapliczka na placu Kápolna ufundowana przez włoską rodzinę Contich. Tymczasowe duszpasterstwo z upoważnienia węgierskich władz kościelnych prowadził ks. K. Benedikovics, później ks. W. Hawliczka – Słowak. Zmiany w organizacji polskiego ośrodka duszpasterskiego przyniosła w 1905 r. wizyta w stolicy Węgier abp. Józefa Bilczewskiego – metropolity Lwowa. Z jego upoważnienia od 1908 r. wśród 30 tys. Polaków posługę duszpasterską podjął ks. Wincenty Danek. W 1910 r. duszpasterstwo polskie otrzymało oficjalny tytuł: Polski

Urząd Kuratorski. Dla realizacji określonych przedsięwzięć doraźnie powołano wówczas wiele instytucji społecznych: Komitet Budowy Kościoła, Stowarzyszenie Budowy „Domu Ubogich”, później stowarzyszenie „Schronisko”. Przy kościele na Kőbánya działało Stowarzyszenie Katolickie Młodzieży Żeńskiej i „Stół Polski” pw. św. Stanisława Kostki. W 1925 r. rozpoczęto budowę kościoła, który 17 sierpnia 1930 r. konsekrował kard. A. Hlond. Obok kościoła polskiego pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy przy Ohegy u. 11 wybudowano schronisko dla starców i plebanię. Do pracy wśród węgierskiej Polonii angażowali się kapłani z różnych zakonów i zgromadzeń zakonnych, salezianie, paulini, a także siostry elżbietanki z Poznania. Ponadto duszpasterz polskiego kościoła bardzo często zapraszał do swojej parafii kapłanów z Polski: do wygłoszenia rekolekcji, pomocy w okresie Bożego Narodzenia i Wielkiego Postu.

Słowa kluczowe: Polacy na Węgrzech; duszpasterstwo polskie na Węgrzech; ks. Wincenty Danek; salezianie na Węgrzech; paulini na Węgrzech; elżbietanki na Węgrzech.

PASTORAL CARE OF POLES LIVING IN HUNGARY UNTIL 1939

Summary

The pastoral care of Poles living in Budapest dates back to 1897. In Kőbánya (District Ten), Holy Mass celebrations for Polish labourers started on Sundays and holidays. The venue was the Conti Chapel in Kápolna Place, founded by the Conti family from Italy. Temporary pastoral care was provided by Fr. K. Benedikovics, upon authorisation from the Hungarian church authorities, and subsequently by a Slovak priest, Fr. V. Havlíček. Changes in the organization of the Polish pastoral center followed the visitation of Archbishop Józef Bilczewski, Metropolitan of Lvov. By his authorization, pastoral care of 30 thousand Poles was assumed by Fr. Wincenty Danek in 1908, which in 1910 received an official name: Polish Curatorial Office. For the execution of particular tasks, many social institutions were established, such as the Church Erection Committee, Association for the Erection of “House of the Poor”, and the “Shelter” Association later on. The church in Kőbánya Place hosted the Catholic Association of Female Youth and the “Polish Table” of St. Stanislaus Kostka. In 1925, construction of a church started, which was consecrated by Cardinal A. Hlond on 17 August 1930. Next to the Polish church of Our Lady of Perpetual Help (Ohegy 11 Street), a shelter for the elderly and a rectory were erected. The pastoral care of Hungarian Polonia was supported by priests from diverse religious orders and congregations, Salesians, Paulines, and Poznań-based Elisabethan Sisters. Moreover, very frequently, the Polish pastor would invite priests from Poland to conduct retreat services, assist at Christmas and during Lent.

Keywords: Poles in Hungary; Polish pastoral care in Hungary; Fr. Wincenty Danek; Salesians in Hungary; Paulines in Hungary; Elisabethans in Hungary.